

IKONOGRAFI & PERFORMANCE

INDKALDELSE TIL DET 23. NORDISKE, IKONOGRAFISKE SYMPOSIUM
I SÆBY I NORDJYLLAND, DEN 27.-30. AUGUST 2012

Symposiets perspektiv på det ikonografiske forskningsfelt er denne gang det performative. Performance er ikke mindst i de sidste årtier blevet et af de mest anvendte begreber inden for humaniora. Det gør sig gældende over et bredt spektrum af forskningsområder fra teaterstudier over religionsvidenskab og antropologi/etnologi til kunsthistorie og litteratur-/sprogstudier. Og inden for kunsthistorien handler det ikke blot om performance som kunstnerisk aktivitet men også om tilgangen til det billedanalytiske/visuelle felt bredt anskuet. Den mangfoldige anvendelse signalerer, at begrebet rammer noget centralt i vor kultur, som f.eks. den opfattelse at det enkelte menneske performer sin identitet fra køn til livsanskuelse inden for et socialt netværk præget af performative strukturer. Men bredden i begrebets anvendelse betyder også, at det hele tiden er nødvendigt at definere, hvad man mener med det, hvis det skal bevare sin analytiske værdi og i forhold til andre forskningsfelter tegne en særlig tilgang, der meningsfuldt kan kaldes performativ.

En enkel definition af begrebet lader sig næppe udskille, snarere ligger det i selve sagens natur, at der er tale om en pågående teoridannelse funderet i de erkendelsesinteresser, den aktuelle situation afsætter, kulturelt, socialt, politisk etc. Men med udgangspunkt i sprogfilosoffen John L. Austins oprindelige forståelse af det performative i hans foredrag fra 1955 om 'How to do things with words' forekommer det rimeligt at sige, at begrebet i bred forstand har med *handlen* at gøre, og at performance-studier i udpræget grad netop forstår identitet og transformationer i denne som noget, der er bestemt af handlen, begivenheder og proces – over for en tænkning om væren og essens. Og i den forstand vil nogen nok ud fra en 'panofskiansk' forståelse af ikonografi/ikonologi se en umiddelbar modsætning mellem en ikonografisk og en performativ tilgang. Tilsvarende kan man nemt rejse et skel mellem performative kunstarter som teateret og ikke-performative som kunst og litteratur.

Med sådanne spændingsforhold *in mente* kan man dog pege på, at et stort antal billeder/kunstværker oprindeligt indgik i rituelle sammenhænge og som sådan var en del af performative handlinger og praksisser. En type af spørgsmål kan således handle om den centrale relation mellem billeder og den sakramentale liturgi, ikke mindst nadversakramentet, om billeder brugt i processioner eller om i sig selv bevægelige og foranderlige værker som alterskabe/-tavler med fløje. Og de

kan mere specifikt lyde: hvilken rolle spiller ikonografien i disse sammenhænge, hvordan interagerer den med og understøtter den performative akt?

Grundlæggende kan ethvert billede i et sakralt rum inddrages i sådanne performative sammenhænge. Samtidig er der dog tale om forskellige billedtyper, om *imago* og *historia*, hvor det fortællende billede har sine egne problematikker i forhold til kultbilledet. En anden type spørgsmål kan derfor tage udgangspunkt i det forhold, at enhver *historia* kan siges at være en iscenesættelse af en fortælling, og det er – kan man sige – netop i kraft af denne performative handling, at billeder bliver betydningsfulde og vedkommende 'ytringer' ikke blot i forhold til analfabeter men også til dem, der kan læse. Erindrer man sig den berømte ekfrase om Achilleus' skjold i Iliadens 18. sang, tyder den stærkt på, at man oprindeligt havde en meget performativ tilgang til en billedmæssig skildring. Således beskrives det, hvorledes brudene i den ene af de to afbillede byer "førtes i skæret af fakler fra deres kammer / op gennem byen, og gaderne lød af brudefærdssange. / Knøse var der, i hvirvlende dans, og i deres midte / klang det af fløjter og lød det af lyrer; beundrende koner / stod der og så på det hele halløj i hver deres fordør" (v. 492-96, overs. Otto Seen Due).

Den enkelte scene eller udfoldelsen af en fortælling i en serie billeder kan således gøres til genstand for en performativ analyse, hvor forholdet mellem tekst og billede, mellem billeder og fortælling, aktiveres, idet den visuelle fremstilling forstås som en ny gennemspilning (*reenactment*) af begivenheden med betragterens aktive inddragelse for øje. En tredje billedtype føjer sig til denne kontekst, nemlig andagtsbilledet med *imago pietatis* som dets grundlæggende udtryk. Selv om andagtsbilledet er en problematisk størrelse at indkredse, kan man sige, at det både i sin a-historiske og fortællende form er karakteriseret ved intentionen om at inddrage betragteren i form af meditatív bøn og indlevelse, i en mental nærværendegørelse af centrale begivenheder og forløb i frelsehistorien.

En performativ tilgang til billedanalyse og ikonografi handler således om at forstå værket og mødet med værket som en handling eller begivenhed, hvor der dels kan fokuseres på værkets måde at iscenesætte en fortælling, dels på udvekslingen mellem værk og betragter med vægt på værkets virkning på betragteren. Denne interaktion, hvor subjekt-objekt-forholdet ideelt set søges ophævet i gensidige feedback-processer, kan dels forstås i lyset af, hvorledes identitet bredt anskuet performes hos enkeltindivider og grupper, dels som noget, der åbner utopiske perspektiver og fører ud over det sociale livs pragmatiske sammenhænge. Samtidig kan begivenheden være en del af en f.eks. rituel sammenhæng, hvori billedet indgår. Og betragter man generelt kulturelle og sociale adfærdsmønstre som ritualiserede eller performative, bliver de sammenhænge, billedet og betragteren performer i, altomfattende.

Den performative analyse særlige mål kan måske siges at være en undersøgelse af den transformative proces begivenheden igangsætter eller tilstræber hos betragteren. Man kan med W. J. T. Mitchell spørge 'What do pictures really want?', eller på hvilken måde ser billeder på os? Hvilke handlinger eller bevægelser 'kræver' den legemlig-

gjorte, kunstneriske intention af det i legemet forankrede sind? I forhold til billedkunst er det selvfølgelig op til beskueren at aktivere værket og fornemme, hvorledes det performer eller performede i sin samtid. Det kræver ofte en analytisk proces, som er meget lidt performativ. Men man kan som foreslået af Margaretha Rossholm Lagerlöf forstå det performative som den fase, hvor det gennem forskellige undersøgelser opsplittede billede igen fremtræder som et samlet æstetisk udsagn, hvor det af den indlevende og responsive betragter opleves på nærmest musikalsk vis. I forhold til den panofskianske model, kunne det svare til, at man som den afsluttende fase i en ikonografisk-ikonologisk analyse så at sige vender tilbage til det præ-ikonografiske niveau og spørger til, hvordan billedet så formidler/har kunnet formidle det univers af betydninger og meddelelser, undersøgelsen har tilskrevet det. Hvilken retorik, hvilken særlig komposition og hvilket særligt formsprog betjener kunstneren sig af for at iscenesætte og gøre sin fortælling eller intention virksom? Det er en del af analysen, som næsten altid savnes i ikonografiske studier, men som dette symposiums tema sætter fokus på.

Hvordan, det performative skal forstås, er som nævnt et åbent felt, både hvad angår den brede anvendelse af begrebet og ikke mindre i forhold til billedkunst endsige i forhold til ikonografi. Så til de skitserede typer af spørgsmål kan udmærket føjes nye angrebsvinkler. Vi håber som arrangører, at temaet kan inspirere til nytænkning og analyser, der kan berige det ikonografisk-ikonologiske felt.

**SIDSTE FRIST FOR TILMELDING 25. FEBRUAR
FOREDRAGSRESUMÉ PÅ MAX. EN HALV A4-SIDE SENDES TIL:**

Martin Wangsgaard Jürgensen mwj@teol.ku.dk

Performance/Performativitet - udvalgt litt.

Arnold van Gennep, *Les rites de Passage*, Paris 1909. (*The Rites of Passage*, Chicago 1960).

John L. Austin, 'Performative Utterances', idem, *Philosophical Papers*, eds. J. O. Urmson & G. J. Warnock, Oxford 1961, 220-39.

Victor Turner, *Dramas, fields, and metaphors – Symbolic action in human society*, Ithaca 1974 (flere fig. oplag).

John L. Austin, *How to do things with words – The William James lectures delivered at Harvard University in 1955*, eds. J.O. Urmson & Marina Sbisa, Cambridge/Mass. 1975² / Oxford 2009.

Bruce Kapferer, 'Performance and the Structuring of Meaning and Experience', *The Anthropology of Experience*, eds. Victor W. Turner & Edward M. Bruner, Urbana/Ill. & Chicago 1986, 188-206.

Victor Turner, *The Anthropology of Performance*, New York 1988.

Judith Butler, 'Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory', *Performing Feminisms – Feminist Critical Theory and Theatre*, ed. Sue-Ellen Case, Baltimore 1990, 270-82.

Jeanie Forte, 'Women's Performance Art: Feminism and Postmodernism', *Performing Feminisms – Feminist Critical Theory and Theatre*, ed. Sue-Ellen Case, Baltimore 1990, 251-69.

Contexts, style and values in medieval art and literature, eds. Daniel Poirion & Nancy Freeman Regalado (Yale French studies - Special issue 1991), New Haven/Conn. 1991.

Richard Schechner, *Performance Theory*, New York 1994.

Performativity and Performance, eds. Andrew Parker & Eve Kosofsky Sedgwick, New York 1995, især 'Introduction', s. 1-18.

Horst Wenzel, *Hören und Sehen, Schrift und Bild, Kultur und Gedächtnis im Mittelalter*, München 1995.

Marvin Carlson, *Performance – A Critical Introduction*, London 1996.

W. J. T. Mitchell, 'What do Pictures really Want?', *October*, 77, Summer 1996, 71-82.

Amelia Jones, *Body Art/Performing the Subject*, Minneapolis 1998.

Schreiben auf Wasser – Performative Verfahren in Kunst, Wissenschaft und Bildung, ed. H. Seitz, Bonn 1999.

Geraldine Harris, 'The means of reproduction: the female performance art tradition, form, humor and ideology', idem, *Staging Femininities: Performance and Performativity*, Manchester 1999, 27-54.

Performing the Body/Performing the Text, ed. Amalie Jones & Andrew Stephenson, London & New York 1999.

Lea Vergine, *Body art and performance – The body as language*, Milano 2000.

Hans-Jürgen Bachorski, Werner Röcke, Hans Rudolf Velten & Frank Wittchow, 'Per-formativität und Lachkultur in Mittelalter und früher Neuzeit', *Theorien des Performativen*, ed. Erika Fischer-Lichte & Christoph Wulf, *Paragrana – Internationale Zeitschrift für Historische Anthropologie*, 10, 2001/1, 157-90.

Dorothea von Hantelmann, 'Inszenierung des Performativen in der zeitgenössischen Kunst', *Theorien des Performativen*, ed. Erika Fischer-Lichte & Christoph Wulf, *Paragrana – Internationale Zeitschrift für Historische Anthropologie*, 10, 2001/1, 255-70.

Moving subjects – Processional performance in the Middle Ages and the Renaissance, ed. by Kathleem Ashley & Wim Hüsken, Amsterdam 2001.

Jon McKenzie, *Perform or else – From discipline to performance*, London 2001.

Margaretha Rossholm Lagerlöf, 'The crossroads of art: the subjective, the performative, and the aesthetic - Featuring Poussin's Eliezer and Rebecca at the well (1648)', *Word and Image*, 18, 2002, 357-71, ill.

Religious ceremonials and images: power and social meaning (1400-1750), ed. José Pedro Paiva, Coimbra 2002.

Pamela Sheingorn & Robert Clark, 'Performative Reading: The Illustrated Manuscripts of Arnoul Gréban's *Mystère de la Passion*', *European Medieval Drama*, 6, 2002, 129-54.

Eve Kosofsky Sedgwick, *Touching feeling: affect, pedagogy, performativity*, Durham 2003.

Erika Fischer-Lichte, *Ästhetik des Performativen*, Frankfurt am Main 2004.

Shannon Jackson, *Professing Performance – Theatre in the Academy from Philology to Performativity*, New York 2004.

Kunst der Aufführung - Aufführung der Kunst, eds. Erika Fischer-Lichte, Clemens Risi & Jens Roselt (Recherchen / Theater der Zeit, 18), Berlin 2004.

Performative realism – Interdisciplinary studies in art and media, ved Anne Jerslev m.fl. Kbh. 2005.

Performing Medieval Narrative, ed. Evelyn Birge Vitz, Nancy Freeman Regalado & Marilyn Lawrence, Cambridge 2005.

Bissera V. Pentcheva, 'The Performative Icon', *Art Bulletin*, 88, 2006, 631-55, ill.

Erika Fischer-Lichte, 'Begrundelse for det performatives æstetik', *Peripeti – tidsskrift for dramaturgiske studier*, 6, 2006, 5-20.

Elina Gertsman, 'Pleyinge and Peyntyng: Performing the Dance of Death', *Studies in Iconography*, 27, 2006, 1-43, ill.

Ronald L. Grimes, *Rite Out of Place: Ritual, Media, and the Arts*, Oxford & New York 2006.

Amelia Jones, '"Nærvær" in absentia – At opleve performance som dokumentation', *Peripeti – tidsskrift for dramaturgiske studier*, 6, 2006.

Morten Kyndrup, 'Performativitet, æstetik, udsigelse', *Peripeti – tidsskrift for dramaturgiske studier*, 6, 2006.

Richard Schechner, *Performance Studies – An Introduction* (2002), New York 2006.

Social performance, symbolic action, cultural pragmatics, and ritual, eds. Jeffrey C. Alexander, Bernhard Giesen & Jason L. Mast, Cambridge 2006.

Margrete Syrstad Andås, 'Art and Ritual in the Liminal Zone', *The Medieval Cathedral of Trondheim: Architectural and Ritual Constructions in Their European Context*, ed. Margrete Syrstad Andås et al., Turnhout 2007, 47-126, ill.

Robert L. A Clark & Pamela Sheingorn, 'Performative Reading: Experiencing through the Poet's Body in Guillaume de Digulleville's *Pèlerinage de Jhesucrist*', *Cultural Performances in Medieval France – Essays in Honor of Nancy Freeman Regalado*, eds. Eglal Doss-Quinby, Roberta L. Krueger & E. Jane Burns, Cambridge 2007, 135-51, ill.

Mark Cruse, 'Intimate Performance: An Ivory Writing Tablet Cover at The Cloisters', *Cultural Performances in Medieval France – Essays in Honor of Nancy Freeman Regalado*, eds. Eglal Doss-Quinby, Roberta L. Krueger & E. Jane Burns, Cambridge 2007, 57-69, ill.

Lycy Freeman Sandler, 'The Anglo-Norman Office of the Cross in the Lichtenthal Psalter', *Cultural Performances in Medieval France – Essays in Honor of Nancy Freeman Regalado*, eds. Eglal Doss-Quinby, Roberta L. Krueger & E. Jane Burns, Cambridge 2007, 153-62, ill.

Erika Fischer-Lichte, *The Transformative Power of Performance – A new Aesthetics*, New York 2008.

Richard K. Emmerson, 'Framing the Apocalypse: the performance of John's life in the Trinity Apocalypse', *Visualizing Medieval Performance – Perspectives, Histories, Contexts*, ed. Elina Gertsman, Aldershot 2008, 33-56, ill.

Elina Gertsman, 'Performing birth, enacting death: unstable bodies in late medieval devotion', *Visualizing Medieval Performance – Perspectives, Histories, Contexts*, ed. Elina Gertsman, Aldershot 2008, 83-104, ill.

Pamela Sheingorn, 'Performing the illustrated manuscript: great reckonings in little books', *Visualizing Medieval Performance – Perspectives, Histories, Contexts*, ed. Elina Gertsman, Aldershot 2008, 57-82, ill.

Dynamics and Performativity of Imagination – The Image between the Visible and the Invisible, eds. Bernd Hüppauf & Christoph Wulf, New York 2009.

Hans Belting, 'The Gaze in the Image: A Contribution to an Iconology of the Gaze', *Dynamics and Performativity of Imagination – The Image between the Visible and the Invisible*, eds. Bernd Hüppauf & Christoph Wulf, New York 2009, 93-115.

Erika Fischer-Lichte, 'Performative Spaces and Imagined Spaces: How Bodily Movement Sets the Imagination in Motion', *Dynamics and Performativity of Imagination – The Image between the Visible and the Invisible*, eds. Bernd Hüppauf & Christoph Wulf, New York 2009, 178-87.

Charles G. Nelson, 'Mirror, Mirror on the Wall: Reflections on the Performance of Authority in Eike von Repgow's *Sachsenspiegel*', *The Four Modes of Seeing – Approaches to Medieval Imagery in Honor of Madeline Harrison Caviness*, eds. Evelyn Staudinger Lane, Elizabeth Carson Pastan & Ellen M. Shortell, Farnham & Burlington 2009, 367-81, ill.

Martin Wangsgaard Jürgensen, *Changing Interiors – Danish village churches c. 1450-1600*, Copenhagen 2011.

Daphnis, 32, 2003, hæfte 1-2, Pomp. Power, and Politics: Essays on German and Scandinavian Court Culture and their Contexts, red. Mara Wade.

Laura Jacobus, 'Giotto's Annunciation in the Arena Chapel, Padua', *Art Bulletin*, 81, 1999, 93-107.

